

УДК 62:351.861]:061. 1 ЄС

Соломенна Тетяна

ORCID 0000-0001-6483-5590

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин,Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: Solomennat@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета статті – проаналізувати першу Європейську стратегію оборонної промисловості та місце в ній України. Оцінити її значення для зовнішньополітичного курсу та формування спільної оборонної політики ЄС.

Методологія дослідження. Стаття написана на основі аналізу документів ЄС та аналітичних коментарів європейських та українських експертів. В статті використані методи наукового дослідження: аналітичний, прогностичний та синтезу.

Новизна роботи. Вперше аналізується ухвалення Єврокомісією Стратегії оборонної промисловості ЄС та її потенційний вплив на зміни в європейській парадигмі безпеки.

Висновки. Навесні 2024 р. ЄС вперше в своїй історії схвалив Стратегію оборонної промисловості, яка має змінити оборонну культуру на континенті. Стратегія спрямована на вдосконалення діючого інструменту: Європейської оборонно-технологічної промислової бази (EDTIB) через покращення системи закупівель, збільшення та модернізацію європейського виробництва озброєнь, поліпшення механізму доставки оборонної продукції до всіх країн ЄС. Основна ідея Стратегії – спільні закупівлі, спільне виробництво для посилення самозабезпечення та опори на європейські ресурси в питаннях оборонної політики ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, Європейська Стратегія оборонної промисловості, Програма європейської оборонної індустрії.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та/або практичними завданнями. Через два роки після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну об'єднана Європа вперше в своїй історії ухвалила Європейську Стратегію оборонної промисловості (European Defence Industrial Strategy, далі – EDIS). Її поява обумовлена російсько-українською війною та посиленням загальної нестабільності в світі. Європейський Союз, шокований діями російської влади, відразу оголосив про свою підтримку Україні. Введення санкцій, надання прихистку українським жінкам та дітям, засудження війни – такою була миттєва реакція Європи на невмотивовану, неспровоковану агресію. Провал російських намірів щодо блискавичного захоплення Києва та героїчний супротив українського народу, з новою силою поставив питання безпеки для Європи та світу. Військова допомога Україні, що відбувається на двосторонній основі від країн-членів НАТО, виявила реальні спроможності оборони ЄС. Поява Стратегії оборонної промисловості в Європі логічний та необхідний крок в розбудові спільного безпекового простору ЄС. Головна мета Стратегії – посилення оборонної готовності континенту, запровадження нової оборонної культури Європейського Союзу.

Мета статті – проаналізувати першу Європейську стратегію оборонної промисловості та місце в ній України. Оцінити її значення для зовнішньополітичного курсу та формування спільної оборонної політики ЄС.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. Стаття написана на основі аналізу документів ЄС та аналітичних коментарів європейських та українських експертів. В статті використані методи наукового дослідження: аналітичний, прогностичний та синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. 5 березня 2024 р. Європейська комісія представила Європейську Стратегію оборонної промисловості (EDIS) [5]. Цей документ з'явився під впливом жорстокої агресії РФ проти України. Російсько-українська війна з новою силою актуалізувала безпековий чинник в Європі та світі, що призвело до перегляду засад оборонної ініціативи, зокрема збільшення обсягів виробництва власного озброєння, зростання відсотку самозабезпечення, формування оборонної культури в ЄС: спільні закупівлі, скоординоване стале виробництво, оптимальне забезпечення необхідних компонентів для виконання будь-яких оборонних чи безпекових завдань.

Стратегія окреслює виклики, з якими наразі стикається діюча Європейська оборонна технологічна і промислова база (The EU's Defence Technological and Industrial Base, далі – EDTIB), а також можливості для кращого використання її потенціалу, визначила напрямки розвитку на наступне десятиліття. Оборонна промисловість ЄС має задовольняти потреби держав-членів вчасно і в достатній кількості. На

найближчі два роки – 2025-2027 на її реалізацію передбачено 1,5 млрд. євро з бюджету ЄС. Для подібних програм це невелика сума, але передбачається розширення фінансування.

Поява документу на початку весни 2024 р. обумовлена усвідомленими висновками війни в Україні, яка лакмусовим папірцем проявила комплекс європейських проблем, пов'язаних з безпековим питанням. Ще на Вільнюському саміті НАТО в липні 2023 р. президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн анонсувала підготовку Стратегії.

Презентація Стратегії оборонної промисловості ЄС навесні 2024 р. обумовлена двома драйверами: збройною агресією РФ проти України та можливістю повернення Дональда Трампа в Білий дім. «Зіткнувшись з поверненням війни високої інтенсивності в Європі після неспровокованого повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році, ЄС повинен швидко посилити свою оборонну готовність. Світовий порядок, заснований на правилах, піддається серйозному випробуванню, і країни, що знаходяться поблизу ЄС, а також за його межами, все більше страждають від напруженості, нестабільності, гібридних загроз і збройних конфліктів. Ці події кидають виклик нашій безпеці, процвітанню та демократичним цінностям», – так зазначено в тексті Стратегії [5].

Документ передбачає формування та впровадження оборонної готовності в усі напрямки політики ЄС. Європейці мають стати більш готовими до оборони. Мова про спільні механізми оборонної спроможності. Передусім, йдеться про стимулювання співпраці держав-членів на етапі закупівель та зростання власного виробництва зброї. Стратегія передбачає посилення зв'язків з Україною через участь в ініціативах ЄС на підтримку власної оборонної промисловості та стимулювання двосторонньої співпраці ВПК. Важливий фокус в посиленні безпеки Європейський Союз приділяє взаєминам з НАТО та іншими стратегічними партнерами в оборонній сфері.

Стратегія встановлює індикатори, спрямовані на вимірювання прогресу держав-членів у досягненні промислової готовності. Державам-членам пропонується: закупити принаймні 40% оборонного обладнання спільними зусиллями до 2030 р.; забезпечення зростання вартості внутрішньо-європейської оборонної торгівлі до 35% оборонного ринку ЄС; досягти стійкого прогресу в закупівлях щонайменше 50% свого оборонного бюджету в межах ЄС до 2030 р. і 60% до 2035 р.

Європейську оборонно-промислову стратегію супроводжує Програма європейської оборонної індустрії (European Defense Industry Programme, далі – EDIP) [3]. Це документ, який прописує механізм реалізації Стратегії, також є законодавчою ініціативою. Надалі він має бути узгоджений з Європарламентом та Радою ЄС.

Питання фінансування амбітної Стратегії можна вважати ключовим. Визнана необхідність фінансового забезпечення оборонної промисловості Європи, пропонуються різні джерела фінансування та способи інвестування коштів. Документ передбачає спільне фінансування замовлення озброєнь, модернізацію військово-промислового комплексу ЄС та інші заходи по зміцненню компаній, що виробляють європейські озброєння.

Стратегія оборонної промисловості ЄС підтримує співпрацю оборонної промисловості ЄС з Україною та розвиток промислової та технологічної бази українського оборонного сектору. Відзначимо, що під час розробки документа проводились консультації з профільними відомствами України щодо українського досвіду оборони від збройної агресії Росії. Враховувалося бачення розвитку європейського та українського ОПК на перспективу. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України надало свої пропозиції, що були частково враховані Єврокомісією. Програма європейської оборонної промисловості для України передбачає наступні можливості:

- відкрите членство в Європейських програмах підтримки ОПК для України;
- окрему бюджетну лінію для підтримки оборонної промисловості та оборонних компаній України;
- можливе використання заморожених російських суверенних активів для оборонних ініціатив. На це має бути відповідне рішення Ради ЄС за пропозицією Високого представника, але консенсусу серед країн ЄС поки немає;

- підтримка потужності українського ОПК залучить його до оборонно-промислової бази ЄС та наблизить країну на шляху членства в Європейському Союзі [4].

ЄС усвідомлює, що за сучасних умов в міжнародних відносинах треба міняти сталий спосіб існування й переходити до режиму військової економіки. А це означає передусім, що європейська оборонна промисловість має додати обертів у виробництві. Європейська Стратегія оборонної промисловості спрямована на те, щоб у довгостроковій перспективі стимулювати європейських виробників зброї до збільшення інвестицій, підвищення оперативності виробництва та, вперше, до колективної каталогізації наявних у них озброєнь.

Війна в Україні висвітлила низьку слабких місць в безпеці Європи. Один з головних висновків: більше відповідальності за власну безпеку. Тобто ставка на власні сили, самозабезпечення, можливості оборони без участі США. Зважаючи на членство більшої кількості країн ЄС в НАТО, питання європейської оборони, як автономної структури стикається з низкою суперечностей. Проте, прийшов час шукати шляхи для їх розв'язання. Натепер існує кілька загроз для європейської безпеки. Одна з них – можливе повернення Дональда Трампа в Білий дім, через його риторику про відмову спільного захисту для тих, хто недостатньо витрачають на оборону. Ситуація за два роки війни в Європі сильно змінилася. Більше половини членів НАТО стали витрачати більше 2% ВВП на оборону, а Польща нарощує свій потенціал в рази, чітко усвідомлюючи можливу загрозу від РФ. Військова допомога Україні від країн-членів НАТО висвітлила низку проблем, про які керівництво та учасники альянсу навіть не

здогадувалися. Це стосується наявності озброєнь, їхньої номенклатури, а також узгодження оборонних потенціалів країн Європи. Країни ЄС стали готуватися до можливого повторного президентства Дональда Трампа, який вимагає більше зусиль від Європи по врегулюванню війни, загрожуючи серйозно скоротити американську допомогу Україні.

Можливе президентство Трампа насправді «чорна скриня» й логіка його політики невідома. Заяви Трампа щодо виходу США зі складу НАТО можна оцінювати як епатаж, але повністю виключати таку реальність не можна. Більш ізоляціоністська позиція Трампа щодо лідерства США в світовій політиці, підштовхує Європу до автономності та самодостатності в оборонній сфері. Це є важливим мотивом появи Стратегії.

Для реалізації Стратегії можливо запровадити нові механізми для забезпечення оборонної міцності європейських країн. Початковий акцент Стратегії полягає в удосконаленні системи закупівель, створення Агентства для необхідних європейських озброєнь та військової техніки. Мова про появу чіткої працюючої системи централізованих закупівель боєприпасів.

Ще один важливий момент. Вже розпочатий перезапуск європейської оборонної промисловості зіткнувся з низкою серйозних проблем. Тому навіть за наявності коштів, виділених на оборонні цілі, європейський військово-промисловий комплекс потребує структурної реформи. Багато оборонних заводів у ЄС необхідно модернізувати. Приватні інвестори мають отримати гарантії, що це довготривала перспектива, а національні оборонні бюджети компенсацію з боку Брюсселя.

ЄС, будучи союзом різних країн, а не однією державою, спочатку не мав спільних інструментів для закупівлі озброєнь. Кожна країна створювала свої армії та озброювала їх лише з невеликою оглядкою на плани оборони Північноатлантичного альянсу. Війна в Україні, довела, що вони не узгоджуються в межах НАТО. Перегляд механізму спільних закупівель озброєння – один з пріоритетів Стратегії. Іноді ці інструменти потрібно створювати з нуля, підвищуючи роль загальноєвропейських інституцій у галузі військової промисловості. Відсутність таких інститутів у минулому відбивалася і на виробництві – європейські держави часто дублювали системи зброї, внаслідок чого в країнах континенту побудовано багато різних озброєнь і військової техніки одного призначення (наприклад, в ЄС виробляється не менше п'яти основних бойових танків).

Стратегією передбачено більше впевненості через самозабезпечення, й менше залежності від НАТО. Трамп може поставити під сумнів відданість США союзникам НАТО у разі перемоги на виборах. Тому ЄС вирішив підстрахуватися.

Представлена Стратегія викликає серйозний інтерес у чисельних експертів та аналітиків [1]. Реалізація звісно, внесе свої корективи в попередні застереження, але очевидними виглядають кілька моментів.

Посилення оборонної складової Європи в сенсі виробництва та закупівель озброєнь спрямована на обмеження на європейському ринку американської продукції. Стратегією передбачено, щоб до 2030 р. половина національних бюджетів на оборонні закупівлі йшла місцевим компаніям, а до 2035 р. цей показник має зрости до 60%. Наразі майже 80% озброєнь закуповується в іноземних компаній, в тому числі понад 60% – у США, зазначили в Єврокомісії.

Єврокомісія також хоче полегшити європейським збройовим компаніям продаж продукції, запозичивши американську систему, де запаси зброї доступні для швидшого постачання клієнтам. Це також становитиме пряму конкуренцію імпорту зброї з США.

ЄС планує надати серйозне фінансування Стратегії оборонної промисловості. Є пропозиція створити оборонний фонд у розмірі 100 млрд. євро. Передбачено також використовувати фонди згуртованості – гроші, які допоможуть біднішим країнам наздогнати багатші, які будуть більше витрачають на власну оборону. Обговорюються різні варіанти підтримки національних оборонних бюджетів: компенсації, інвестиції, пільги.

Цікавою темою в презентації Стратегії в аспекті її фінансування є пропозиція використання прибутків від мільярдів заарештованих російських активів, які знаходяться на рахунках в ЄС. Тема вкрай суперечлива й узгодженої позиції серед країн ЄС в цьому питанні поки немає.

Включення нашої країни в Стратегію ЄС має сприяти посиленню співпраці між українським ВПК та європейськими компаніями. Також Україна зможе брати участь у спільних закупівлях ЄС, а українські компанії матимуть право на отримання грошових коштів передбачених програмою (EDIP).

Представники ЄК визнали, що діюча модель закупівель зброї є не лише дорогою, фрагментарною та бюрократичною, але й, перш за все, недостатньою для протидії нинішнім загрозам, зокрема потенційній агресії РФ. Те, що Україна фактично розглядається рівноправною учасницею Стратегії, гарний знак. Українська оборонна промисловість може узгоджувати та поглиблювати співпрацю з оборонним комплексом ЄС, а також отримати доступ до фінансування та європейські інвестиції. Стимулювання співпраці між українською та європейською промисловістю, обмін інформацією щодо стандартів й досвіду – очевидні вигоди для обох сторін. Для забезпечення ефективного співробітництва ЄС відкриває Офіс інновацій у Києві. Сподіваємося на потужну співпрацю.

При переобранні в липні 2024 р. Урсули фон дер Ляен на посаду глави Єврокомісії, вона заявила в своїй програмній промові, що працюватиме на створення Спільного оборонного союзу ЄС та підтримує ініціативу запровадження посади єврокомісару з оборони [2]. Це підтверджує наміри ЄС в активній реалізації Стратегії.

ЄС зробив принциповий та важливий крок у перезапуску власної оборонної промисловості. Збільшення інвестицій, заохочення бізнесу, механізм фінансової підтримки – конкретні напрями

посилення оборонної спроможності Європи, що має гарантувати більше самодостатності, опори на власні сили, появу ефективнішої системи забезпечення безпеки. Україна вбудована в нову Стратегію як невід'ємна складова майбутньої безпекової системи об'єднаної Європи. Турбулентність міжнародних відносин, нестабільність та численні джерела напруги по всьому світу робить Європейську оборонно-промислову Стратегію вкрай витребуваною й необхідною задачею на найближчі роки.

Висновки. Навесні 2024 р. ЄС вперше в своїй історії схвалив Стратегію оборонної промисловості для поліпшення захисту континенту. Стратегія спрямована на вдосконалення діючого інструменту: Європейської оборонно-технологічної промислової бази через вдосконалення системи закупівель, виробництва та забезпечення необхідної оборонної продукції для континенту. Основна ідея діяльності ЄС в оборонній Стратегії – спільні закупівлі, спільне виробництво озброєнь для посилення самозабезпечення та опори на європейські ресурси, для посилення спроможності та готовності в забезпеченні безпеки.

References

1. 5 висновків з оборонної стратегії ЄС – Politico. *Дзеркало тижня*. 2024. 6 березня. URL : <https://zn.ua/ukr/europe/5-visnovkiv-z-oboronnoji-stratehiji-jes-politico-.html> (дата звернення 30.07.2024)
5 vysnovkiv z oboronnoi stratehii YeS – Rolitico (2024). [5 conclusions from the EU defence strategy – Politico]. *Dzerkalo tyzhnia*. 6 bereznia. [in Ukrainian].
2. Урсулу фон дер Ляен переобрали головою Єврокомісії. *Європейська правда*. 2024. 18 липня. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/07/18/7190464/> (дата звернення 30.07.2024)
Ursulu fon der Liaien pereobraly holovoiu Yevrokomisii (2024) [Ursula von der Leyen was re-elected head of the European Commission]. *Yevropeiska pravda*. 18 lypnia. [in Ukrainian].
3. EDIP | The Future of Defence. The European Defence Industry Programme at a glance. *An official website of the European Union*. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/edip-future-defence_en (дата звернення: 10.07.2024). [in English].
4. First ever defence industrial strategy and a new defence industry programme to enhance Europe's readiness and security. *An official website of the European Union*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1321 (дата звернення: 10.07.2024). [in English].
5. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A new European Defence Industrial Strategy: Achieving EU readiness through a responsive and resilient European Defence Industry. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/643c4a00-0da9-4768-83cd-a5628f5c3063_en?filename=EDIS%20Joint%20Communication.pdf [in English].

Solomenna Tetiana

ORCID 0000-0001-6483-5590

PhD in Historical Sciences,

Associate Professor of the World History and
International Relations Department,

T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: Solomennat@gmail.com

EUROPEAN DEFENCE INDUSTRIAL STRATEGY

The purpose of the article is to analyze the first European defense industry strategy and Ukraine's place in it. To assess its significance for the foreign policy course and the formation of the common defense policy of the EU.

Research methodology. The article is based on the analysis of EU documents and analytical comments of European and Ukrainian experts. The article uses methods of scientific research: analytical, prognostic and synthesis.

The novelty of the work. For the first time, the adoption of the European Defense Industrial Strategy by the European Commission and its potential impact on changes in the European security paradigm are analyzed.

Conclusions. In the spring of 2024, the EU approved the Defense Industry Strategy for the first time in its history, which should change the defense culture on the continent. The strategy is aimed at improving the current tool: The EU's Defense Technological and Industrial Base (EDTIB) by improving the procurement system, increasing and modernizing European arms production, improving the mechanism of delivery of defense products to all EU countries. The main idea of the Strategy is joint procurement, joint production to strengthen self-sufficiency and reliance on European resources in matters of EU defense policy.

Keywords: European Union, European Defense Industry Strategy, European Defense Industry Program.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2024

Рецензент: доктор історичних наук, професор Дятлов В. О.